

ECOURILE „DOSARULUI ELIADE” GĂZDUIT DE REVISTA *TOLADOT* *

Mihaela Gligor

The echoes of “Eliade File” included in Toladot magazine. During the last few years, Mircea Eliade’s political past and the alleged influence of this past upon his scientific work has been considered the starting point for several controversies, which were analyzed by reputable scholars and also rejected. In the present study we will offer some details about the famous “Eliade File”, included in the first issue of Toladot magazine, published at Jerusalem, in 1972. Our study is based on a research at Hebrew University of Jerusalem, Center for Research on Romanian Jewry.

Perioada interbelică și-a pus amprenta, din foarte multe puncte de vedere, asupra culturii României. Unii dintre cei mai importanți oameni de litere au trăit și scris în acea perioadă. De asemenea, unele dintre cele mai mari polemici literare au aprins mințile scriitorilor și au făcut (și încă fac) să curgă cerneala.

Ne vom opri, în cele ce urmează, asupra unui episod în directă legătură cu perioada interbelică și disputele sale literare. „Dosarul Eliade” sau „chestiunea *Toladot*” își are rădăcinile în interbelic, iar personajele în cauză au fost și sunt unii dintre cei mai importați scriitori români ai tuturor timpurilor: Mircea Eliade și Mihail Sebastian.

---

* Apariția acestui articol a fost suportată de Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică, CNCS-UEFISCDI, prin Proiectul PN-II-RU-PD-2011-3-0014 cu titlul „Originile intelectuale ale antisemitismului. Elemente culturale și reprezentări simbolice în România interbelică”, Număr Contract: 76/05.10.2011, director: dr. Mihaela Gligor, derulat prin Academia Română, Filiala Cluj-Napoca.

Evenimentul literar cel mai comentat al anului 1934 a fost, fără îndoială, apariția romanului lui Mihail Sebastian, *De două mii de ani...*, cu o *Prefață* semnată de Nae Ionescu¹. Scandalul generat de prefața lui Nae Ionescu a făcut ca autorul, discret plasat până atunci pe scena literară, unde se impusese mai ales prin foiletoane critice, să ajungă brusc în centrul atenției. În vara aceluiași an, Mircea Eliade s-a lăsat prins într-o controversă legată de romanul bunului său prieten Mihail Sebastian. Polemica nu s-a datorat romanului în sine, ci prefeței care l-a precedat. În finalul *Prefeței* sale, Nae Ionescu îi scrie lui Iosef Hetcher (Mihail Sebastian): „suferi pentru că ești evreu; ai înceta să fii evreu în momentul în care nu ai mai suferi; și nu ai putea scăpa de suferință decât încetând a fi evreu [...]. Nu e nimic de făcut: Iuda va agoniza până la sfârșitul veacului [...]. În același fel în care nimeni nu poate sări peste umbra lui – evreul nu-și poate depăși suferința; decât [...] nemaifiind evreu. Situație cu atât mai tragică, cu cât nimeni nu poate înceta a fi ceea ce este!”²

Mircea Eliade s-a lăsat antrenat în disputa iscată pe marginea *Prefeței* lui Nae Ionescu. A scris în apărarea prietenului său Mihail Sebastian două articole lungi în *Vremea*³ și s-a lăsat atacat de presă. Mircea Eliade l-a laudat pe Sebastian pentru „actul cel mai curajos, cel mai sincer, cel mai igienic” de a scrie un roman despre antisemitism și de a-l publica cu prefața, vădit antisemită, a lui Nae Ionescu. Analizând obiectiv prefața și romanul, Mircea Eliade este prins oarecum la mijloc; pe de o parte, încearcă să scrie fără să-l atace prea mult pe profesorul Nae Ionescu, pe care-l admira sincer; dar pe de altă parte vrea să-l apere și pe prietenul său, care se găsea în acele momente „asediat” din toate părțile. Astfel că Eliade se plânge că prefața a fost prost înțeleasă și greșit interpretată. Pentru Eliade, Nae Ionescu scrie din punctul de vedere al filosofiei istoriei, iar acest lucru nu a fost recunoscut de criticii săi.

În disputa centrată pe *Prefața* lui Nae Ionescu a intrat și Gheorghe Racoveanu. În fapt, articolul acestuia, „O problemă teologică eronată

---

¹ Nae Ionescu, *Prefață* la Mihail Sebastian, *De două mii de ani. Cum am devenit huligan*, București, Hasefer, 2003.

² *Ibidem*, p. XXXI.

³ Vezi M. Eliade, *Judaism și antisemitism. Preliminarii la o discuție*, „Vremea”, an VII, nr. 347, 22 iulie 1934; idem., *Creștinătatea față de iudaism*, „Vremea”, an VII, nr. 349, 5 august 1934.

rezolvată”⁴, este un răspuns tranșant la problema ridicată de Mircea Eliade: posibilitatea mântuirii evreilor conform dogmei creștine. Mircea Vulcănescu, bun prieten cu Eliade, a intrat și el în polemică. Intervenția sa în această confruntare, s-a materializat prin articolul „O problemă teologică eronat rezolvată? sau: Ce nu a spus dl G. Racoveanu”⁵.

Revenind la implicarea lui Eliade în această dispută, profesorul Mac Linscott Ricketts este de părere că „El însuși (Eliade) a fost numit «jidan» și «jidănit» în mai multe ocazii [...] pentru că a spus ceva complementar despre evrei și iudaism la Universitate, sau pentru că s-a adresat unui grup de studenți evrei. A fost, de asemenea, denunțat ca «antisemit» și «huligan» pentru că a scris articole cu tentă naționalistă. Termenii «antisemit» și «jidan» sau «filosemit» sunt folosiți atât de liber și atât de nechibzuit încât nu au nici un înțeles. Nae Ionescu, insistă Eliade, a încercat să evite ambele extreme, dar extremiștii nu au fost în stare să-l urmeze”⁶.

Mulți ani mai târziu, după moartea lui Mihail Sebastian și după succesul lui Mircea Eliade ca mare istoric al religiilor, a apărut, la Ierusalim, o revistă⁷ – *Toladot*, Buletinul Institutului Dr. J. Niemirower. Dintre toate materialele primului număr, unul singur e neseminat: „Dosarul Mircea Eliade”. Ce conținea, mai exact, acest „Dosar” și de ce a fost el (și este, încă) atât de important?

„Dosarul” aducea detalii importante despre Mircea Eliade, căruia „acum doi ani” i s-a dedicat, în Statele Unite, „un volum omagial” (*Myths and Symbols – Studies in Honor of Mircea Eliade*). „Pe lângă alte contribuții, culegerea cuprinde și un studiu al profesorului de la Universitatea din Ierusalim, Gershon Scholem (*On Sin and Punishment. Some Remarks concerning Biblical and Rabbinical*

---

⁴ G. Racoveanu, *O problemă teologică eronat rezolvată? sau Ce nu a înțeles dl. Mircea Eliade*, „Credința”, an II, 1934, nr. 29, iulie, p. 3.

⁵ M. Vulcănescu, *O problemă teologică eronat rezolvată? sau Ce nu a spus dl. G. Racoveanu*, „Credința”, an II, 1934, 2 Septembrie. Retipărit în Mircea Vulcănescu, *Despre Dumnezeu cotidian. Studii despre religie*, ediție de Marin Diaconu, București, Edit. Humanitas, 2004.

⁶ Mac Linscott Ricketts, *Rădăcinile românești ale lui Mircea Eliade*, vol. 2, București, Criterion Publishing, 2004, p. 24.

⁷ Primul număr „Toladot” apare în 1972 (ianuarie-martie 1972), sub egida Institutului Dr. J. Niemirower.

Ettics). Prezența profesorului de la Universitatea noastră ebraică în corul celor ce-i aduc elogii lui Mircea Eliade este penibilă, ca să folosim un cuvânt mai blând. Colegului dsale de la Chicago nu i se cuvenea un salut venit de la Ierusalim”⁸. Iar explicația vine de îndată: „Mircea Eliade a făcut parte din Garda de fier, organizație extremistă-antisemită [...] Mircea Eliade a dat crimelor acoperirea sa filosofică. El a fost incontestabil șeful spiritual al generației sale. [...] D. prof. Gershon Scholem nu poate fi scuzat că a ignorat trecutul lui Mircea Eliade. Acum câțiva ani luase inițiativa invitării lui Mircea Eliade pentru a ține conferințe la Universitatea din Ierusalim. Dsa a fost prevenit atunci despre biografia politică a savantului de la Chicago, dar a crezut probabil că ea face parte din greșelile tinereții ce pot fi uitate. [...] E profund regretabil că d. prof. Scholem apare într-un astfel de anturaj.

Spre a împiedica în viitor astfel de întâmplări, deschidem în cele ce urmează „Dosarul Mircea Eliade”. Începem cu însemnările de *Jurnal* inedite ale scriitorului Mihail Sebastian, pe vremuri prieten și coleg de redacție al lui Mircea Eliade”⁹.

Între timp, *Jurnalul* lui Mihail Sebastian a fost publicat integral¹⁰, ba chiar și tradus. Însă la acea vreme (1972), situația era delicată. *Jurnalul* ajunsese în Franța, via Ierusalim, prin intermediari. Iar fragmentele publicate în *Toladot* au fost selectate doar pentru a-și servi scopul, respectiv a-l pune pe Eliade într-o lumină proastă.

La scurtă vreme după ce *Toladot* a apărut, dr. Theodor Lavi, directorul Institutului Dr. Niemirower, a primit o scrisoare de la fratele lui Mihail Sebastian, Beno. Din aceasta aflăm indignarea și supărarea familiei la apariția rândurilor „intime” ale lui Mihail, dar și „amenințările” către editorii revistei, care au dus, în cele din urmă, la suprimarea numerelor ulterioare ale „Dosarului”.

Astfel, pe 10 iunie 1972, Th. Lavi primește o primă scrisoare de la Beno Sebastian, în care acesta din urmă, alături de Clara Hetcher (mamă) și Dr. Pierre Hetcher (frate) protestau „cu energie împotriva publicării, folosirii *Jurnalului* lui Mihail Sebastian, ce furnizează în întregime materialul *Dosarului lui Mircea Eliade*, fără consultarea,

---

⁸ Cf. Scurtă introducere la *Dosar*, vezi „Tolado”, nr. 1, ianuarie-martie 1972, p. 21.

⁹ Cf. „Toladot”, *op. cit.*, p. 21–22.

¹⁰ Mihail Sebastian, *Jurnal. 1935-1944*, ediția I, București, Edit. Humanitas, 1996.

fără autorizarea moștenitorilor legali, încălcând, disprețuind proprietatea literară, nerespectând memoria unui scriitor.

Aprecierea caracterului acestui *Jurnal*, oportunității publicării, citării, folosirii lui – hârtii personale ale unui scriitor, având în cea mai mare parte un caracter strict intim – ne aparține exclusiv nouă, moștenitorilor, conform legilor ce ocrotesc proprietatea literară și pe plan moral. Noi am considerat și considerăm răsfoirea, lectura unui asemenea jurnal, chiar de către mama și frații lui Sebastian, drept o cumplită indiscreție, o impietate, chiar, pe care autorul n-ar fi iertat-o nimănui, nici chiar alor săi.

Cele câteva pagini sau notații privind creația literară, probleme de literatură, singurele pe care le-am socotit posibile de comunicat, le-am încredințat în R.P.R. sau aici celor ce au îngrijit ediții Sebastian sau scris studii despre el.

Jurnalul a rămas și este mereu sub cheie, departe de orice ochi indiscret sau nu, și n-a fost răsfoit, citit de absolut nimeni, nici de organele securității «reperiste» care ar fi putut să și-l «procure» fără dificultate.

Ce s-a întâmplat cu *Jurnalul* lui Sebastian în cele câteva luni¹¹, aproape un an, ce s-au scurs din momentul încredințării lui de subsemnatul Ambasadei Israelului din București – în 1961 – în preajma părăsirii R.P.R.-ului și până la primirea lui aici, la Paris, trimis din Israel, nu e greu de închipuit de vreme ce conducerea Institutului Niemirower și a buletinului său *Toladot* dispune de el cum vrea, cum înțelege.

---

¹¹ Asupra acestei chestiuni ne lămurește o altă scrisoare primită de Theodor Lavi, în octombrie 1961, de la Mișu Hofman. Din aceasta aflăm că „Înainte de a pleca din București am vorbit de câteva ori cu Simon Păstorescu [Simon Schafferman]. Îți va trimite prin Legația Israelului un document de preț, un caiet cu note personale ale lui Iosif Hechter (Mihail Sebastian). Te roagă insistent să nu vorbești nimănui despre acest caiet, să nu-l arăți nimănui până la sosirea lui (a lui Păstorescu) în Israel, căci ar putea să aibă neplăceri. Acolo este foarte ușor să fii închis fără de niciun motiv, dar mai ales când există pretexte. Caietul l-a primit de la fratele mai mic al lui Sebastian, Beno, înainte de imigrarea acestuia la Paris”. Vezi: *Theodor Lavi în corespondență*, volum coordonat de Mihaela Gligor și Miriam Caloianu, Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 267-269. Toate materialele reunite în acest volum fac parte din *Fondul 147, Theodor Lavi Löwenstein*, aflat în custodia Hebrew University of Jerusalem, Centre for Research on Romanian Jewry.

Pentru a împiedica repetarea pe viitor a folosirii *Jurnalului* lui M. Sebastian (în buletin anunțați publicarea altor fragmente inedite din jurnalul său) vă somăm ca în primul număr al buletinului *Toladot*, să faceți cunoscut cititorilor dvs., iar nouă prin scrisoare:

- persoanele sau sursa dvs. de aprovizionare cu copii sau fotocopii ale jurnalului
- recunoașterea folosirii fără autorizarea moștenitorilor legali, a căror existență și adresă nu vă era necunoscută.

În cazul în care nu veți da curs somației noastre, vom fi obligați pe calea justiției să obținem satisfacerea cererii noastre de mai sus, pentru apărarea proprietății literare încălcată de d-voastră și Institutul pe care-l conduceți.

Pentru moștenitorii legali ai lui Mihail Sebastian, B. A. Sebastian”¹².

Răspunsul lui Lavi nu s-a păstrat, din păcate, în Arhiva Centrului pentru studierea evreilor din România de la Universitatea ebraică din Ierusalim, însă o nouă scrisoare de la Beno Sebastian lămurește felul în care s-a rezolvat situația: „Scrisoarea, răspunsul d-voastră, îmi întărește convingerea că după povestea *Toladot*, pozițiile noastre nu sunt și nu pot fi conciliabile și că situarea noastră pe un plan strict juridic, legal – apărând și făcând respectată proprietatea literară a defunctului scriitor Mihail Sebastian – este singura îndreptățită. [...] Dreptul la proprietate asupra operei lui M. Sebastian ne aparține exclusiv nouă, moștenitorilor lui legali (succesiunea a fost deschisă atât în R.P.R., cât și în Franța). Noi singuri avem responsabilitatea morală și dreptul de apreciere de a decide în ceea ce privește folosirea, publicarea, mai ales când e vorba de manuscrise nepublicate și cu atât mai ales când e vorba de un jurnal cu caracter intim, personal.

D-voastră, *Toladot*, ca și oricare altă persoană sau publicație în Israel sau în Occident, adică acolo unde nu decide nici Securitatea, nici Partidul, unde proprietatea literară este apărată, garantată, nu este dispensat, ci dimpotrivă obligat să ne ceară nouă autorizația pentru a folosi sau publica fragmente dintr-un manuscris nepublicat, dintr-un jurnal. Cine n-o face încalcă legea, ne creează un prejudiciu moral și

---

¹² Vezi scrisoarea din 10 iunie 1972 a lui B.A. Sebastian către Th. Lavi în *Theodor Lavi în corespondență* ..., p. 375–377.

material și în acest caz legea ne dă dreptul să utilizăm calea justiției pentru a face respectate drepturile noastre”¹³.

În ciuda acestor probleme, fragmentele apărute în *Toladot* le-au fost de folos celor interesați de viața și opera lui Mircea Eliade și a relațiilor acestuia cu evreii în perioada interbelică, pe când se afla la București și preda la Universitate. Unul dintre cei mai importanți cercetători ai operei lui Eliade, prof. american Mac Linscott Ricketts, a intrat, în anii '80, în dialog epistolar cu Theodor Lavi. Într-una din scrisorile trimise corespondentului său american, Th. Lavi scrie: „*Jurnalul* lui Mihai Sebastian se află într-adevăr la Paris, la fratele defunctului scriitor, Beno Sebastian. Nu cred să obțineți posibilitatea de a-l cerceta – și pe drept cuvânt. E un jurnal foarte intim (legături cu femei). L-am avut în mână la noi în țară, căci pe aici a fost transportat în Franța. Ceea ce a apărut în *Toladot* e singurul fragment în care e vorba de Mircea Eliade. De aceea am parcurs jurnalul, căci mi-a fost semnalat acest pasagiu”¹⁴.

Cât despre lipsa unui al doilea articol (anunțat, de altfel, în primul număr al revistei *Toladot*), aflăm detalii tot dintr-o scrisoare a lui Lavi către Ricketts: „În ce privește întrebarea dv. de ce n-am publicat al doilea articol din Dosarul M.E. – e poate un secret, dar am să vi-l divulg. Prof. G. Shalom [*sic!* G. Scholem], care a murit acum o lună, acest mare și respectat savant – despre care deasemeni e vorba în articolul Dosarul M.E. – m-a invitat și mi-a spus că i-a trimis lui M.E., care-i este prieten, textul din *Toladot* și așteaptă răspuns. Într-adevăr, când a primit scrisoarea m-a chemat din nou. Era o epistolă în franceză (?), din care mi-a citit numai fragmente, dar mi-a rezumat restul. M.E. ar fi susținut că deși legionar (sau aproape de legionari?) nu era antisemit. Părerea mea era că ar fi fost un caz cu totul excepțional, căci doctrina legionară avea drept coordonate principale judeo-fobia viscerală. Chiar dacă i s-ar fi admis excepția lui M.E. – din cauza incontestabilului prestigiu intelectual, chiar numai simpatia sa pentru Legiune ar fi fost interpretată ca adeziunea totală la Garda de Fier, deci inclusiv antisemitismul ei feroce.

---

¹³ Vezi scrisoarea din 13 iulie 1972 a lui B.A. Sebastian către Th. Lavi în *Theodor Lavi în corespondență* ..., p. 378–382.

¹⁴ Vezi scrisoarea din 18 octombrie 1981 a lui Th. Lavi către Mac L. Ricketts în *Theodor Lavi în corespondență* ..., p. 329–330.

Cereți lui M.E. să vă arate copia scrisorii trimise prof. G. Shalom [*sic!* G. Scholem]. Eu n-am vrut să-l supăr pe veneratul G. Sc. – dar mai presus de toate documentul de care v-am vorbit s-a pierdut. De aceea n-am mai publicat al doilea volum”¹⁵.

Multe dintre aceste chestiuni s-au lămurit de-a lungul vremii, iar altele noi au ieșit la iveală. Cu toate acestea, *Toladot* și „Dosarul Mircea Eliade” au jucat un rol deosebit de important în biografia lui Eliade. Anul 1972 a însemnat începutul unei lungi perioade de acuze și defăimare a istoricului religiilor.

---

¹⁵ Vezi scrisoarea din 4 aprilie 1982 a lui Th. Lavi către Mac L. Ricketts în *Theodor Lavi în corespondență...*, p. 346–347.